

DEFORESTACIJA U MLETAČKOJ DALMACIJI: MIT, POVIJEST I PRIMJER OTOKA KORČULE

DEFORESTATION IN VENETIAN DALMATIA: MYTH, HISTORY AND EXAMPLE OF THE ISLAND OF KORČULA

Ivan VILOVIĆ
Zagreb

Received / Primljeno: 12. 11. 2018.

Accepted / Prihvaćeno: 17. 12. 2018.

Pregledni rad / Review

UDK / UDC: 630*26(210.7Korčula)(091)
502/504(497.58Dalmacija)

Sažetak

U ovome članku autor opisuje glavne značajke deforestacije u Dalmaciji u ranom novom vijeku. Autor je, kao glavno istraživačko pitanje, odlučio ispitati glavne čimbenike u procesu degradacije šuma na dalmatinskom području, s pretpostavkom da Venecija, unatoč općem mišljenju, nije bila jedini akter u tom fenomenu. Autor je prije svega upozorio na ulogu transhumantnog stočarstva i krijumčarenja drva. Iako je Mletačka republika imala dugoročnu viziju za očuvanje šuma na istočnoj obali Jadrana, njezino se nastojanje pokazalo neuspješnim. Na kraju članka autor ističe zašto je njegov rad inovativan na polju ekohistorije, ali isto tako napominje njegove moguće nedostatke te predlaže daljnje korake za buduća istraživanja na istu temu.

Ključne riječi: Dalmacija, deforestacija, Venecija, Korčula, brodogradnja, stočarstvo

Keywords: Dalmatia, deforestation, Venice, Korčula, shipbuilding, livestock farming

UVOD

Dolazio sam iz Zagreba i već sam u Lici zabrinuto promatrao žute i isušene livade. Svibanj je tek počinjao, a priroda se već patila kao za vrijeme najgoreg ljetnog pakla. Moj strah pokazao se opravdanim. Ispostavilo se da je to bio samo početak dugog i suhog ljeta: Dalmacijom su četiri mjeseca harali požari, vatra je progutala hektare šuma i maslinika, a tek koncem rujna pale su prve kapi kiše.

No, unatoč svim predviđanjima, to malo rujanske kiše bilo je dovoljno za spas maslinarske kulture. Upravo je za vrijeme berbe razgovor skrenuo na ljetne požare koji su poharali hrvatsku obalu. *Barba* Drago, bivši šumar s 45 godina radnog staža, tvrdio je da su vlasti pasivno dopustile da požar na Biokovu danima gori. Time se razgovor proširio na opće pitanje šuma i na to kako borovi pogoduju brzom širenju vatre. Rasprava se savršeno uklapala u kulturni krajolik. Masline su se, naime, brale na Baškom polju iznad Baške Vode. Tamo su smješteni najstariji maslinici na tom području i značajan broj hektara borove šume: prava tempirana bomba u slučaju požara.

Borove šume su možda zlo, – kazao je *barba* Drago – ali za sve to su krivi Mlečani koji su sve do prije 150 godina ovdje uništavali naše hrastove šume. Slušao sam taj govor kao pravi ekohistoričar *in incognito* i veselio se činjenici da je moj diplomski rad ipak bio opravdan i da je postojao konkretan razlog da se zapitam – *jesu li Mlečani zaista uništili dalmatinske šume?*

»OTROVAN UGRIZ« KOZA I KRILATI LAV

Da bi se započelo ovu priču najbolje je vratiti se – po našem suvremenom poimanju – pomalo baroknom zakonu iz 1760. godine. Kao što je povijest pokazala, Mlečani su u tom razdoblju bili na samom kraju svoje vladavine u Dalmaciji i svog postojanja kao države. Riječ je o godinama nakon izdavanja poznatog Grimanijevog zakona (1755. – 56.), koji predstavlja vrhunac mletačke zakonodavne aktivnosti

na našem području. Njime je Venecija pokušala radikalno promijeniti gospodarsku i društvenu sliku svog najnovijeg posjeda, tj. Dalmatinske zagore.

Zakon iz 1760. godine izdan je za Istru, kvarnerske otoke i Dalmaciju te jasno poručuje: »Najveći krivci za uništenje mladih biljaka i šuma koji prouzrokuju najveće štete su životinje oduvijek zabranjene u šumama, pogotovo koze koje s[a svojim] otrovnim ugrizom u potpunosti uništavaju biljke i masakriraju mlade izraštaje; [...] od toga slijedi da je nužno potpuno eliminirati koze, koje su tako opasne za bilo koju biljnu vrstu i one će se morati uništiti i eliminirati u navedenim krajevima u roku od tri mjeseca nakon objave ovog proglasa, kako ih ne bi više bilo na nijednom polju ili terenu, javnom i privatnom...«.¹

S druge strane, postoji još jedan zanimljiv citat kojeg je poželjno spomenuti. Godina je 1906., šumarstvo je tad već etablirana disciplina sa svojim znanstvenim statusom. Kao što je poznato, u Hrvatskoj se suvremeno šumarstvo počelo razvijati u Vojnoj krajini pod habsburškom upravom a kao početak uzima se godina 1769. kada je izdan prvi Zakon o šumama na hrvatskom jeziku.² Te 1906. godine prati se rad šumara Dragutina Lesmana koji je bio zadužen za mapiranje stanja šuma na srednjojadranskim otocima. Putuje brodom na otok Rab i kaže: »Stisnuo sam se u kut, ter promatrao kroz zatvoreno okance broda obalu hrvatskog primorja. Kod tog sam nehotice zaželio svako zlo, potomcima onih nezasitnih Mlečana, koji nam naše lijepe primorske krajeve tako opustošiše.«³

Povijesni mitovi zanimljivi su jer nam štošta govore o kulturi jednog naroda. Kad je riječ o Veneciji, ona je na području današnje Hrvatske bila prisutna skoro tisuću godina, što je čini najdugovječnijom državom na našem području. Možda je upravo zato u narodnom sjećanju ostala uglavnom loša uspomena o toj dominaciji, koja bi se po nekim kriterijima mogla definirati kao protokolonijalnog tipa. Dakle, dok se Mlečane najčešće doživljava kao prve i glavne krivce za deforestaciju, ti su se isti Mlečani borili s lokalnim stanovništvom i optuživali ga da je sam svojim ponašanjem doveo do nestanka šuma.

Glavno stajalište diplomskog rada bilo je da ne postoji isključivo jedan krivac za fenomen deforestacije i da bi bilo nužno pronaći zajedničko rješenje za gore navedene citate. 1) Jedan je od glavnih uzroka deforestacije bilo stočarstvo, koje je uporno dovodilo šume u loše stanje. 2) Postojao je otvoreni sukob stanovništva i države po pitanju prioriteta u gospodarstvu, posebice po pitanju korištenja šuma. 3) Neizostavna je uloga same Republike koja je bez ograničenja mogla koristiti šume na svojim posjedima.

ŠUME, BRODOVI I KALAFATI

Kao *case study* za svoje istraživanje odabrao sam otok Korčulu. Radi se o posebno zanimljivom slučaju koji omogućava analizu problema koji se pojavljivao u cijeloj mletačkoj Dalmaciji na mikrorazini. Osim toga, činjenica da je inž. šum. Dušan Jedlowski objavio izvorne mletačke dokumente⁴ dodatno mi je olakšala istraživanje. Objavljene dokumente sam preveo i analizirao i oni su dostupni za konzultiranje u mom diplomskom radu.

Do koje mjere su vlasti i stanovništvo bili u sukobu, moglo se primijetiti iz nesuglasica proizašlih iz želje za iskorištavanjem zajedničkog resursa s različitim ciljevima. Ubrzo nakon što je 1421. godine na otoku uspostavljena direktna vlast Venecije počela je regulacija sječe šuma. Kontekst je poprilično jasan.

¹ Prijevod preuzet iz: Ivan VILOVIĆ, *Deforestacija u mletačkoj Dalmaciji (16. – 18. st.)*. *Ekohistorija*, 63. Original se nalazi u: Dušan JEDLOWSKI, *Venecija i šumarstvo Dalmacije od 15. do 18. vijeka* (Split: Institut za Jadranske kulture i melioraciju krša, 1975.), 209-210. »Alla distruzione de Novellami, e insieme de Boschi contribuendo in dannosissima maniera il pascolo degl'Animali banditi sempre da Boschi medesimi, e specialmente gli animali Caprini che con velenoso loro morso inaridiscono le Piante, e portano il totale eccidio de nascenti, resta nella più rissoluta maniera vietato l'ingresso ad ogni animale ne Boschi e Luoghi Boschivi, e li Animali Caprini intieramente Banditi da qualunque situazione, e Territorio... Conferente pertanto la totale distruzione della specie de Caprini Animali infestissimi ad ogni genere di Piante, dovranno essere in qualunque luogo sudette Provincie nel termine di Mesi tre dopo la rispettiva pubblicazione del presente distrutte, e smaltite, cosiché non abbiano ad esistervi in alcun Terreno, o tenuta Comunale...«

² Vice Ivančević, »235 godina šumarije Krasno (1765-2000) – Najstarije šumarije u našoj zemlji«, *Šumarski list* (Zagreb: 2000.), 706.

³ Dragutin Lasman., »Šumarenje na otoku Rabu«, *Šumarski list* (Zagreb, 1906.), 142.

⁴ Jedlowski, *Venecija i šumarstvo*

Na otoku Korčuli postojala je razvijena brodogradnja, koja je imala ne samo lokalni karakter već je postizala visoku vrijednost na razini cijele Republike. Dovoljno je spomenuti da su bogati građani iz same Venecije naručivali korčulanske trgovačke brodove: aristokrati Morosini i Tiepolo su tako dobili u zajam 500 dukata od Senata za narudžbu velikog broda s tog dalmatinskog otoka.⁵ Brodogradnja je, naravno, zahtijevala značajne količine drva: same katranice za proizvodnju pakline progutale su velike površine borovih šuma. Situacija je bila takva da je Venecija nastojala rezervirati najveći dio korčulanskih šuma za potrebu brodogradnje, u čemu joj se suprotstavljalo lokalno stanovništvo koje je drvo prodavalo na crnom tržištu (Dubrovniku i Habsburškoj monarhiji). Šume su se, također, krčile zbog poljoprivrednih potreba, ribarstva (tj. za proizvodnju lučevine) i radi dobivanja ogrjevnog drva.

Analizom izvora ispostavilo se da je već u ranom 16. st. poznat rizik da će neregulirana sječa drva nepovratno ugroziti stanje brodogradnje. Tako se 1520. zabranjivalo krčenje šuma u korist drugih poljoprivrednih kultura,⁶ a dvadeset godina kasnije uvedena je kazna od 10 godina zatvora za prekršitelje zakona.⁷ Prateći odredbe Vijeća deseterice, lako se doznaje da je vlast uzalud prijetila kaznama i da je sve to imalo veoma skromne rezultate. Ni nakon što je 1646. godine osnovana Šumarska škola u Blatu,⁸ prva takvog tipa u Europi, situacija se nije poboljšala. U školu (ili Korporaciju šumara) morali su biti upisani svi oni koji su se bavili sječom šuma, kako bi, kroz tu instituciju, prošli i određenu edukaciju. Međutim, trideset godina nakon izdavanja naredbe o osnutku škole vlasti su se i dalje žalile da ona još uvijek nije bila u funkciji, a ne postoje nikakvi znakovi o tome da je ona ikad zaživjela.⁹

Strah iz 1520. godine zaista je bio opravdan i u pismu datiranome iz 1662. godine, upućenom duždu u Veneciji, izvještava se da je stanje šuma bilo toliko loše da je od 70 brodograditelja ostalo samo njih 30. Kao glavni razlog navedeni su požari, koji su očito izbili radi dobivanja novih poljoprivrednih terena.¹⁰ Rečeno je, također, da je krijumčarenje drvom isto tako ubrzalo proces uništavanja korčulanskih šuma.

Tijekom istraživanja moglo se ispostaviti da je prodaja drva i drvnih derivata bila financijski jako primamljiva stanovništvu koje je u velikom postotku bilo na rubu siromaštva. Naravno, mora se voditi računa i o činjenici da se trgovina s Venecijom, zapravo, podržavala. Zbog toga se u 17. st. izvoz ograničio na Republiku¹¹ te za prekršitelje su određene novčane kazne u visini do 500 dukata, kao i kazna prisilnog rada na galiji u trajanju od 10 godina.¹² Bitno je naglasiti da fenomen krijumčarenja drvom nije postojao samo na Korčuli, već je bio rasprostranjen na cijelom području Dalmacije. Venecija je znala, međutim, popustiti u pojedinim situacijama, odnosno u trenucima najvećeg siromaštva stanovništva. Poznato je da je za vrijeme Kandijskog rata (1645. – 69.) iznimno dopuštena sječa drva na Rabu, na kojem je inače regulativa bila strogo provođena¹³

NE POSTOJI SAMO JEDAN KRIVAC

Na primjeru Korčule moglo se ustanoviti da je Venecija svoju šumarsku politiku kreirala smisljeno i dugoročno. Naravno, neupitno je da je grad na laguni sjekao i tražio drvo za svoje potrebe. Poznato je mišljenje da se jedno od većih devastiranja Venecije dogodilo na Velebitu, čija je primorska strana i dan danas krševita i ogoljena. Zanimljivost tog mita leži prije svega u činjenici da značajan dio tog područja nije bio pod ingerencijom Venecije: tu se prije svega misli na Senj, koji je spadao pod Habsburšku monarhiju. Međutim, to ne isključuje činjenicu da je Venecija na obroncima Velebita naišla na kvalitetne

⁵ Gino LUZZATO, »Per la storia delle costruzioni navali a Venezia nei secoli XV e XVI«, *Studi di storia economica veneziana* (Padova: 1954), 38.

⁶ JEDLOWSKI, *Venecija i šumarstvo*, 258.

⁷ Ibid. 177-178.

⁸ Ibid. 185-186.

⁹ Ibid. 193-194

¹⁰ Ibid. 188.

¹¹ Ibid. 182.

¹² Ibid. 189. »...Galera da servir nella medesima pe'huomo da remo con ferri alli piedi per anni dieci continui«.

¹³ Ibid. 110.

izvore drva. Upečatljiv je primjer Obrovca, grada koji je tek 1699. godine prešao pod kontrolu Mletačke republike.¹⁴

Obrovačke šume bile primamljive zbog potreba Arsenala (bukva i hrast)¹⁵ i zbog obnove Lida u Veneciji.¹⁶ Nekoliko se godina (od 1708. do 1720.) sječa detaljno planirala: organizirana su novčana sredstva, logistika i radnici za taj pothvat. Zanimljivo je bilo otkriti da se sav teret rada nametnuo lokalnom stanovništvu. Vrijedi citirati: »Neka stanovnici svih sela, bez iznimke, podnesu sav teret prijenosa... i ne smiju zato, zbog tako hitnih potreba, biti prisiljeni istovremeno na druge javne radove... Neka svi župnici svakoga sela izdaju službeni popis o broju stanovnika između 18 i 50 godina i neka se na isti način izda popis o broju volova za vuču... kako bi se dobila slika o radnoj snazi na selu i da bi se na najbolji način rasporedio teret rada svima...«¹⁷ Sječa je zatim krenula intenzivnim ritmom: znakovit je podatak da je samo 1720. godine sasječeno više od 30.000 trupca.¹⁸

Međutim, krivnja za sve brže nestajanje šume na cijelom teritoriju Dalmacije od 17. st. ne može se nikako pripisati isključivo Veneciji. Tu se, stoga, nužno vratiti onom uvodnom zakonu u kojemu se spominju koze i stočarstvo. Novija istraživanja iz polja šumarstva, geografije i povijesti dokazala su da je transhumantno stočarstvo doprinijelo ubrzanju deforestacije na području cijele jugoistočne Europe, čime je ono postalo bitan faktor u ovom istraživanju. Morlaci, kao narod koji se izdržavao »stokom i ne poznaje drugi rad osim stoke«¹⁹, imali su presudnu ulogu u tom procesu. Njihova prijevka potreba za iskorištavanjem pašnjaka dovela je do krčenja i paljenja šuma s ciljem dobivanja novih površina za ispašu stoke. Nadalje, karakteristika kraškog područja je njegova izražena osjetljivost. Sječa šuma uzrokovala je podrubljivanje »propusnih kamenih slojeva djelovanjem vode«²⁰ Ukratko rečeno, to je dovelo do povećanja poroznosti tla, što znači da se voda nije više zadržavala na površini već je nestajala u dubini kamena. Nakon gubljenja te klimave ravnoteže, već tanak sloj plodne zemlje ubrzo se istrošio, a jak vjetar, sol, suše i drugi agensi dodatno su ubrzali proces degradacije i stvaranje golog krša.²¹

POLJOPRIVREDA UMJESTO TRANSHUMANTNOG STOČARSTVA

Još su Mlečani spoznali činjenicu da je stočarstvo predstavljalo prepreku u očuvanju šuma (odnosno, vlastitih interesa) pa su posebnom strogoćom pokušali zaustaviti tu tendenciju i preusmjeriti lokalno stanovništvo na poljoprivredu i druge oblike gospodarske aktivnosti. Najpoznatiji primjer bio je već spomenuti Grimanijev zakon, izdan u 18. st. u duhu fiziokratizma i stajališta da je poljoprivreda temelj bogatstva jedne države.²² Iako je cilj Grimanijevog zakona bio društveno-gospodarske naravi, on je direktno povezan s ovim problemom. Naime, njime su vlasti pokušale smanjiti ulogu transhumantnog

¹⁴ Seid TRALJIĆ, »Izvoz drva preko Obrovca krajem XVI stoljeća«, *Radovi centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* (Zadar: 1974.), 261.

¹⁵ JEDLOWSKI, *Venecija i šumarstvo*, 197.

¹⁶ Ibid. 198.

¹⁷ VILOVIĆ, *Deforestacija*, 43; JEDLOWSKI, *Venecija i šumarstvo*, 200. »Che tutto il peso di questo trasporto debba essere ripartito indifferentemente a tutte le Ville niuna eccetuata... Che non possono esser obligati conseguemente le persone destinate a così urgenti operazioni di rispondere per il dotto termine a qualunque vittale civile... Che ciascun Parocho d'ogni Villa debba stender nota giurata de Capetani e Giudici del numero delle Genti che sono comprese tra l'età di 18 sino gl'anni 50 e con equal fede e diligenza sia fatto quello, che concerne la quantità de manzi d'aratro... con il risultato delle stesse evidenti le forze dello stesso contado, possa con giusta proporzione ripartirsi il peso e estendersi a tutti...«

¹⁸ Ibid. 200.

¹⁹ Prema riječima generalnog providura za Dalmaciju Alvise Moceniga 1736. godine. Marko ŠARIĆ, »Turska osvajanja i ekostemske tranzicije u Lici i Krbavi na prijelazi iz kasnog srednjeg vijeka u rani novi vijeka«, *Triplex Confinium (1500-1800): Ekohistorija*, ur. Nenad Cambi (Split, Zagreb: 2003.), 70.

²⁰ Karl KASER, »Uništenje šuma na obalnom kraškom području hrvatske Vojne krajine u prvoj polovici 18. stoljeća. Njegovi demografski, privredni i socijalni uzroci«, *Triplex Confinium*, 377-378.

²¹ Ibid.

²² Yvec CHARBIT, Arundhati VIRMANI, »The Political Failure of an Economic Theory: Physiocracy«, *Population* (2002.) http://www.persee.fr/doc/pop_1634-2941_2002_num_57_6_18424, 858.

stočarstva pozivajući morlačko stanovništvo na sedentarizaciju i na posvećivanju poljoprivredi i novim kulturama, npr. lanu i konoplji.²³

Ipak, zakon je doživio neuspjeh i promjene u društvu bile su neznatne. Više je razloga za tu tvrdnju, a jedan od glavnih je svakako činjenica da su Morlaci, kojima je zakon bio namijenjen, dobili najgoru zemlju na kojoj se bilo teško baviti poljoprivredom. Venecija je, naime, tom pitanju pristupila elitistički i s tradicionalnim viđenjem oligarhijskog uređenja društva, stoga su najbogatiji i viši društveni slojevi dobili najbolju zemlju. Za usporedbu, dok je plemićima dodijeljeno 15 kampa zemlje, prosječni Morlak je dobio samo 2 kampa i to često rascjepkana u različitim selima!²⁴

Ne može se, stoga, dokazati da je Venecija na bilo koji način uspjela usporiti proces deforestacije u Dalmatinskoj zagori. U svakom slučaju, na tom je području proces degradacije šuma poprimio najveći zamah u 19. st., za vrijeme habsburške uprave, uslijed velikog demografskog procvata i prenaseljenosti sela (analogni proces zbivao se na Velebitu).²⁵ Deforestacija je zaustavljena tek u drugoj polovici 20. st. procesom litoralizacije, tj. selidbom stanovništva na obalu.²⁶ Industrijalizacija i razvoj turizma postali su novi ekološki čimbenici: napuštanjem poljoprivrede i stočarstva šume na obali počele su se obnavljati, ali pojavili su se i novi problemi, kao što je divlja apartmanizacija obale. To je, pak, druga priča.

Da bi se vratili Morlacima, primjer koji svakako najbolje opisuje ulogu stočarstva je slučaj kornatskog otočja. Posebno je zanimljivo to što je širokoj javnosti uglavnom nepoznata činjenica da su i Kornati primjer antropogenog utjecaja na okoliš. Konkretno, od 17. st. udio stočarstva na otocima je sve više rastao, što je dovelo do paljenja i širenja pašnjaka, odnosno do uništenja vegetacije.²⁷ Jasnu procjenu o postojanju šuma na Kornatima možemo steći zahvaljujući postojanju vapnenica, primjerice na otoku Žuti, danas vegetacijski iznimno siromašnom.²⁸ Otoci su posebno pogođeni stočarskom aktivnošću budući da se mletačko-osmanska granica dramatično suzila u korist Osmanlija. Zbog nedostatka sigurnosti za uspješno bavljenje poljoprivredom, stanovnici su bili primorani tražiti nova područja za stoku na otocima.²⁹

DIPLOMSKI RAD I DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

Mora se, prije svega, uzeti u obzir da se radi tek o diplomskom radu: kratkom istraživanju kojim se zaključuje dvogodišnje obrazovanje na diplomskom studiju. Bilo bi neozbiljno tvrditi da je ovo istraživanje prekretnica u hrvatskoj historiografiji, niti da ono sadrži neke posebno revolucionarne teze ili zaključke. S druge strane, tijekom pisanja rada pokušao sam što više naglasiti svoje stajalište i preuzeti odgovornost za određene zaključke. Svjestan sam toga da je ovo samo početak jednog istraživačkog procesa i da će svaki iskusniji istraživač pronaći određene informacije koje bi vrijedilo unaprijediti ili čak ispraviti. Toga sam postao svjestan već za vrijeme same obrane rada, kada su mi sugerirane određene kritike i moguće netočnosti u mom istraživanju. Isto tako, neupitno je da je za bolje razumijevanje teme kojom sam se bavio prijeko potrebno šire razumijevanje i poznavanje same povijesti Mletačke republike i općenito ranog novog vijeka. To bi se nadoknadilo, primjerice, istraživanjem u kontekstu doktorske disertacije, ali svakako i zrelošću koja dolazi s godinama rada i proučavanja povijesti.

Međutim, kako moje osobno mišljenje o radu ne bi bilo isključivo kritički intonirano, volio bih naglasiti u kojoj mjeri smatram da sam pridonio dosadašnjim istraživanjima u području ekohistorije šuma i Dalmacije.

²³ Josip Ante SOLDI, *Grimanijev zakon: zakon za dalmatinske krajine iz 1755./56. godine* (Zagreb: Golden Marketing, 2005.), 78.

²⁴ SOLDI, 123, 125-126.

²⁵ Usp. sa KASER, »Uništenje šuma«.

²⁶ Borna FUERST-BJELIŠ, »Promjene okoliša srednjeg dijela dalmatinske Zagore od 18. Stoljeća«, *Zagora između stočarsko ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije*, ur. Mate Matas, Josip Farčić (Zagreb, Zadar, Split: 2011.), 119.

²⁷ Sven KULUŠIĆ, »Kornatska otočna skupina (prilog poznavanju kolonizacije)«, *Hrvatski geografski glasnik*, ur. Veljko Rogić, vol. 27, br. 1. (Zagreb: 1966.), 219.

²⁸ Amos Rube FILIPI, »Povijesno-geografska obilježja Žuško-Sitske otočne skupine«, *Geoadria. Glasilo hrvatskog geografskog društva Zadar i Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru* (Zadar: 2003.), 94.

²⁹ Ivan PEDERIN, *Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409-1797)* (Dubrovnik: Časopis "Dubrovnik", 1990.), 183.

Prije svega, prvi sam jasno formulirao ovakvu istraživačku temu. Iako postoji veliki broj radova koji su se bavili pitanjem šuma i deforestacije na istočnoj obali Jadrana, nijedan se autor dosad nije konkretno bavio pitanjem uloge svih strana u procesu degradacije dalmatinskih šuma.

Preveo sam i analizirao veliki broj izvora koje je Dušan Jedlowski objavio u svom doktorskom radu. U tom sam procesu također stekao jako vrijedno iskustvo u prevođenju mletačkih izvora koje bi se moglo upotrijebiti daljnjim radom i pronalaženjem neobjavljenih izvora.

Također, preveo sam dobar broj izvora iz izdanja JAZU/HAZU-a *Commissiones et relationes Venetae* i drugih izvora iz 19. st. na talijanskom jeziku.

Na kraju, tijekom svog istraživanja odabrao sam korištenje talijanske literature s područja ekohistorije, šumarstva i biologije. Mislim da sam na taj način ponudio širu sliku u odnosu na većinu radova na temu povijesti Dalmacije (Istra je zasigurno bitno drugačiji slučaj) u kojima nisam primijetio značajnu prisutnost radova s Apeninskog poluotoka. Tako sam došao u dodir s drukčijem viđenjem ekohistorije Mletačke republike koja je manje opterećena suvremenom poviješću. Poznato je, naime, da se u hrvatskoj historiografiji pojam »Mlečana« često navodio kao sinonim pojma »Talijana«.

ZAKLJUČAK

Ovim kratkim crtama pokušao sam opisati način razmišljanja koji je stajao iza osmišljavanja i pisanja diplomskog rada. Tema je iznimno kompleksna i samo sam se izdaleka približio mogućem odgovoru i rješavanju glavnog istraživačkog pitanja. Postoje mogući daljnji koraci koji bi omogućili proširivanje ove teme.

Prije svega, u svom sam se istraživanju bavio isključivo već objavljenim izvorima, kako u hrvatskim tako i u talijanskim izdanjima. Već je to predstavljalo veliku vremensku prepreku, jer je obujam postojećih tekstova izrazito velik i zahtjeva mnogo vremena za pronalaženje informacija. Ipak, daljnjim istraživanjem u relevantnim hrvatskim arhivima i u nezaobilaznom državnom arhivu u Veneciji moglo bi se doći do novih i izuzetno vrijednih tekstova. Uostalom, povjesničari Mletačke republike imaju zaista veliku sreću po pitanju dostupnosti izvora, ali je to naravno i dvosjekli mač, jer je snalaženje u tom moru informacija znanost sama po sebi. Također, moguće je da sam se u svom nastojanju da dokažem istraživačko pitanje bavio više utjecajem drugih agenta i možda donekle zapostavio ulogu Venecije u procesu deforestacije. U hipotetskom budućem istraživanju, morao bih se više posvetiti samoj ulozi *Serenissime* jer je u svakom slučaju neupitna činjenica da iza izgradnje grada na laguni stoji i drvo s hrvatske obale.

Stoga, sigurno nisam mogao reći *barbi* Dragu da po mom mišljenju nije bio pravu, niti da je prije 150 godina Dalmacija bila pod Habsburškom monarhijom a ne Mletačkom republikom. Ali sam sa skrivenim smiješkom slušao tu živahnu raspravu oplemenjenu vulgarnim rječnikom i sam sebi čestitao na odabiru teme za svoj diplomski rad.

SUMMARY

In this article, the author describes the main features of deforestation in Dalmatia in the early modern era. As the main research question, the author decided to examine the main factors in the process of forest degradation in the Dalmatian area, assuming that Venice, in spite of the general opinion, was not the only actor in that phenomenon. The author warned primarily about the role of transhumance cattle-breeding and smuggling of wood. Although the Venetian Republic had a long-term vision for preserving forests on the eastern Adriatic coast, its endeavors proved to be unsuccessful. At the end of the article, the author points out why his work is innovative in the field of ecosystems, but also notes his possible shortcomings and suggests further steps for future research on the same subject.

Ekonomaska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Tema broja / Topic

Iz povijesti šuma sjevernog i istočnog Jadrana
From the forest history of the northern and eastern Adriatic

Volumen XIV / Broj 14
Zagreb – Samobor 2018
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb
tel.: +385/1/4092-148, fax: +385/1/4092-879
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnik / Co-publisher:

Ekohistorijski laboratorij Centra za komparativnohistorijske i interkulturalne studije
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
www.ffzg.unizg.hr; http://ckhis.ffzg.unizg.hr/

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Močanin,
Hrvoje Petrić, Drago Rokсандić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Rokсандić – president/predsjednik (*Zagreb*), Daniel Barić (*Le Havre-Pariz, Francuska*), Marija Benić Penava (*Dubrovnik*), Slaven Bertoša (*Pula*), Zrinka Blažević (*Zagreb*), Tatjana Buklijaš (*Auckland, New Zealand*), Ljiljana Dobrovšak (*Zagreb*), Goran Đurđević (*Požega*), Josip Faričić (*Zadar*), Borna Fürst Bjeliš (*Zagreb*), Boris Golec (*Ljubljana, Slovenija*), Hrvoje Gračanin (*Zagreb*), Paul Hirt (*Tempe, SAD*), Andrej Hozjan (*Maribor, Slovenija*), Egidio Ivetic (*Padova, Italija*), Silvije Jerčinović (*Križevci*), Karl Kaser (*Graz, Austrija*), Isao Koshimura (*Tokio, Japan*), Marino Manin (*Zagreb*), Christof Mauch (*München, Njemačka*), Kristina Milković (*Zagreb*), Ivan Mirnik (*Zagreb*), Mirjana Morosini Dominick (*Washington D.C., SAD*), Géza Pálffy (*Budimpešta, Mađarska*), Daniel Patafta (*Zagreb*), Hrvoje Petrić (*Zagreb*), Lajos Rácz (*Szeged, Mađarska*), Gordan Ravančić (*Zagreb*), Marko Šarić (*Zagreb*), Mladen Tomorad (*Zagreb*), Jaroslav Vencalek (*Ostrava, Češka*), Milan Vrbanus (*Slavonski Brod, Zagreb*), Frank Zelko (*Burlington, VT, SAD*), Zlata Živaković Kerže (*Osijek*), Ivana Žebec Šilj (*Zagreb*)

UDK oznake članaka / Article's UDC markups:

Ivica Zvonar

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić, Vesna Vlahović-Štetić

ISSN 1849-0190 (Online)

ISSN 1845-5867 (Tisak)

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2018.

Adresa uredništva / Mailing addresses:

Hrvoje Petrić (editor/urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja RH

Print supported by Ministry of science and education of Republic of Croatia

Na naslovnici / Cover:

Greening Istria: San Donat, up the Mirna valley 2018 (Photo E. Johann)

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA

AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA

JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA

CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland

ECONLIT – AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA